Åsa APELKVIST
(Facultatea de
Limbi și Literaturi Străine,
Universitatea din București)

Traducătorul – *Homo viator* în spațiul a două culturi; registre lingvistice în traducere

Abstract: (The Translator – *Homo Viator* in the Space between Two Cultures; Linguistic Registers in Translation) Exploring the literary work of the Romanian writer Gabriela Adameșteanu from a translation perspective outlines a valuable hermeneutical dimension in understanding the double role of the translator as a *vade mecum* and *homo viator* in the context of contemporary Romanian literature. The present study highlights the initiatory journey that I have undertaken as a co-translator of the Romanian novel *Dimineață pierdută* (1983) in Swedish, through the investigation of sociolects, observed both through the prism of the plan of the literary analysis and the intention of the author, as well as through that of the novel's socio-cultural background. In this respect, we focused on capturing those particular sociolects that are globally understood as linguistic registers, in order to emphasize the cultural nuances of time and space as they are illustrated in the novel. Thus, we have stressed the challenges posed by the transposition of the cultural facets of the spirit of the age that is encapsulated in the language and the strategies, techniques and methods applied in our translation in order to find functional equivalents in the target language. The analysis of the options that we used, to recreate the cultural differences between the Romanian society of the 20th century portrayed in the novel and the Swedish one, forced us to have a discussion about the importance of the journey to rediscover our own culture.

Keywords: translation, equivalence, culture, literature, sociolect

Rezumat: Explorarea creației literare a scriitoarei române Gabriela Adameșteanu dintr-o perspectivă traductologică conturează o valoroasă dimensiune hermeneutică în înțelegerea rolului dublu al traducătorului de *vade mecum* și *homo viator* în contextul literaturii contemporane române. Lucrarea de față reliefează călătoria inițiatică pe care am întreprins-o în calitate de co-traducătoare a romanului *Dimineață pierdută* (1983) în limba suedeză, prin intermediul investigării sociolectelor, observate atât prin prisma planului analizei literare și intenției autoarei, cât și prin cea a planului socio-cultural românesc. În acest sens, ne-am axat pe surprinderea sociolectelor înțelese în sens global ca registre lingvistice, în scopul de a evidenția valențele culturale ale timpului și spațiului ilustrate în roman. Astfel, am pus în lumină provocările reprezentate de transpunerea ipostazelor culturale ale spiritului epocii potențate prin limbaj, strategiile, tehnicile și metodele aplicate în traducere pentru a se găsi echivalente funcționale în limba-țintă. Analiza opțiunilor la care am recurs pentru a reda diferențele culturale dintre societatea română de secolul XX portretizată în roman și cea suedeză ne-a impus o discuție asupra importanței călătoriei de regăsire a propriei culturi.

Cuvinte-cheie: traducere, echivalente, cultură, literatură, sociolect

În anul 2015, a apărut versiunea suedeză a romanului Gabrielei Adameșteanu *Dimineață pierdută* (Adameșteanu, 2014), tradusă de mine, Arina Stoenescu și Nils Sundberg. Acest roman invită cititorul la o călătorie în timp și în spațiu, deși prima și ultima parte se desfășoară într-o singură dimineață, într-un singur oraș. Prin reflecțiile și memoriile deseori spontane și, din punct de vedere stilistic, uneori haotice, personajul principal, Vica, îl provoacă pe cititor la o călătorie într-un carusel amețitor. Fiind un voiaj plin de conotații culturale specifice, este de la sine înțeles că apar probleme în

BDD-A31328
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:00 UTC)

procesul de traducere. În crearea unui pod cultural între acest roman complex, cu profunde semnificații istorice, sociologice, psihologice, scris cu finețe și deosebită știință a limbii, și versiunea sa în suedeză, trebuie depășite dificultățile legate de împletirea diverselor registre lingvistice, determinate social și cultural și diferențiate lexical și sintactic, de exemplu cel monden, burghez și cel familiar, uneori chiar vulgar.

Studiul de față urmărește să examineze numitele sociolecte din limba-sursă, precum și strategiile sau tehnicile aplicate în traducere. Care sunt metodele adecvate? Cum arată soluțiile la aceste provocări, și cum anume pot fi găsite echivalente funcționale în limba-țintă, prin care, cum susține Venuti (2008, 264), diferențele lingvistice și culturale sunt semnalate, iar cititorii, deși realizează că este vorba de o altă cultură, pot să și-o apropie fără ca aceste diferențe să le provoace un acut sentiment de înstrăinare? În ce fel se deosebește contextul social românesc de cel suedez, pe care trebuie să îl luăm în considerare deoarece contextul respectiv determină conotații diferite evocate prin dialectele sociale în cauză? În lucrare sunt discutate de asemenea aspectele legate de traducere care, deși importante, din diverse motive au fost abandonate, „pierdute" pe drum.

Conform DEX-ului[1], termenul sociolect înseamnă „varietate socială a unei limbi, folosită de un individ în procesul comunicării într-un anumit context sociolingvistic", iar în lucrarea de față, acest termen este folosit într-un sens larg, și anume ca diferite registre sau varietăți care se regăsesc prin modul în care personajele romanului sunt descrise de către autor prin limbaj. Cert este că există mai multe varietăți sau registre în cartea Gabrielei Adamești eanu. Ele reflectă statutul oamenilor într-un timp și într-un spațiu anume. Pe de o parte este vorba de secole diferite, în care limbajul reflectă societatea timpului, cum sunt, de exemplu, varianta franceză *Yvonne* a numelui *Ivona* sau mai multe cuvinte cu forma contemporană a timpului: *explicațiune*, *discuțiune*, *joncțiune*, *defecțiune*, *poziționе*, *soluțiune*, *facțiune*. Pe de altă parte, registrele deosebesc oamenii aparținând diferitelor clase sociale.

Vica (madam Delcă) este primul personaj pe care cititorul îl întâlnește în roman precum și, totodată, ultimul care apare în carte. Vica este o originală, sau cum este descrisă de către un alt personaj al romanului: „Madam Delcă a voastră este chiar un personaj… Am cunoscut destule ca ea! Ei, dacă leaș descrie…" (Adamești eanu 2014, 108)[2]. Vica se exprimă într-un mod deosebit: folosește multe expresii, limbajul ei este foarte plastic, direct, necenzurat, popular și, din când în când, mai ales în monologul interior, chiar vulgar. Autorul folosește monologul interior pentru a caracteriza, în mod direct, personajele romanului, o metodă regăsită, printre altele, și în celebrul roman al lui Marcel Proust, În căutarea timpului pierdut, unde „bucuria unei cunoașteri totale îi este dată cititorului care ajunge la ultimul cuvânt al cărții." (Mavrodin 2011)[3]. Însă, spre deosebire de Swann, naratorul *eu* care provine din burghezia pariziană, Vica are un cu totul alt statut social: este săracă, nu are carte, tot ce știe a învățat de la o viață grea, sau cum ea însăși spune: „Școala vieții, că altceva, cea știut ea altceva, decât

[1] https://dexonline.ro/definitie/sociolect (iunie, 2018).
[2] În continuare voi face referire exclusiv la paginile de unde sunt luate citatele romanului *Dimineață pierdută*, folosind ediția din 2014 și indicând numai pagina volumului.
[3] https://www.editura-arthur.ro/info/carte/in-cautarea-timpului-pierdut-swann, accesat ultima dată la 14 iunie 2018.

BDD-A31328
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:00 UTC)

muncă şi muncă?" (p. 18). Descrierea plastică și gândurile madamei Delcă sunt pline de greșeli gramaticale, se exprimă destul de neglijent. Punând astfel accent pe limba vorbită, autorul oferă spre lectură un portret de mare autenticitate. Am putea enumera câteva procedee stilistice prin care limba vorbită a Vicăi a putut fi redată în scris:

– **Folosirea interjecțiilor**: *e-hei*, *Eeee-tee… ehei*; *Ghete elegante, cu scârţ*; *Eeete, scârţ!*
– **Folosirea prescurtărilor/reducții**: *acu* (acum); *un-să* (unde să); *poa-să-l* (poate să-l) *găsească cu casa rece*; *c-aşa-i omu…* (omul); *cinşpe* (cinsprezece); ăsta (acesta); *numa* (numai); *v-un* (vreun); *pân-la* (până) *Cişmigiu*; Ăsta era *ofu* (oful) *lui*; *el aşa a fost toată viaţa: nalt* (înalt) şi pântecos; *cu balamucu* (balamucul) *pe cap*; *putea să facă orice, da n-a fost felu* (felul) *ei*; *dooşcinci* (douăzeci și cinci) *de ani, ba-s* (sunt) *mai mulţi*; *când n-ai nici un-să* (unde să) *te mişti*; *nouăşpe* (nouăsprezece); *Că nu mi s-o fi luat după patruj-de* (patruzeci de) *ani…*; *d-a ajuns el până-n anturaju* (anturajul) *reginei*; *tat-tu* (tatăl tău);
– **Notarea greșelilor gramaticale**: (declinări și conjugări incorecte, folosirea regionalismelor muntenești): *Le da Zamfirescu la toţi* (tuturor); *Şi ce dac-aude?… S-auză* (audă); *Unde era să le puie* (pună); *da ea, şi Ilie, şi Niculaie, ei a* (au) *trăit, că era* (erau) *mai mari, şi a* (au) *avut zile*; *tot oameni e* (sunt) *şi colo*;
– **Pronunție neglijentă marcată ortografic (mai ales a vocalelor)**: *fincă* (fiindcă); *c-am fost io* (eu) *şi-n case mari, ştiu io* (eu) *cum vorbesc şi cucoanel*; *Pantilimon* (Pantelimon), *p-ormă* (urmă); *haidi* (haide); *lucru curat nu era cu inelile* (inelele) *alea…*; *Fridrihbindăr* (Friedrich Binder); *cafelile* (cafelele);
– **Formulări repetate** (ca o mantra): *lighioana bătrână*, *rău de clanţă* (despre soțul ei); *io am şcoala vieţii*;
– **Limbaj plastic, expresii** (argotice sau familiare, inventate sau existente): *Muti parc-ar fi Sfânta Vineri; ca pe vremea lui Pazvante; putea să se dea ea şi cu capu de pereţi şi cu curu de pământ*;
– **Vocabular personal**: *ţoaşca* (pentru o sacoșă, traistă);
– **Fraze/propoziții întrerupte prin asociații, mai multe gânduri simultane.**

Întâmplările și descrierile peisajului, în speță ale Bucureștiului din secolul XX prin care umblă Vica într-o dimineață, cu mintea călătorind și în alte perioade – prin evocarea amintirilor din copilărie –, sunt redate de către naratorul omniscient. Această voce este, însă, deseori (chiar în mijlocul unei fraze sau al unei propoziții) brusc întreruptă de gândurile și sentimentele Vicăi care sunt redate în mod direct, deseori fără ordine sau logică. Următorul fragment ar trebui să ilustreze cele spuse mai sus:

> Ea gâfâie şi merge mai încet ca de obicei, îi este frică să nu se-mpiedice în **vreuna** din sârmele pe care afurisiţii le-au lăsat vraişte din toamnă. Abia aşteaptă să se **vadă** odată ajunsă, de la o vreme, n-o mai ţin balamalele nici la atâta drum… Rău e să fii bătrân, şi i s-a făcut şi foame, cu toate că-nainte să plece a băut o cană mare de ceai, cu pâine muiată-năuntru. Orice-ar fi, nu se-apucă de nimic pe inima goală, altfel îi vine leşin şi-i neom, nu-i bună de nimic toată ziua. Cumnată-sa **poa'**

BDD-A31328
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:00 UTC)

> să bage mâna-n foc de pe **acu** că n-a gătit **pân-la** ora asta… Aşa a fost toată viaţa ei, ticăită, **pân** să facă un lucru, te trec toate alea, şi mereu, din orice, se plânge: înainte să se mute aici, că-s înghesuiţi, că n-ai nici unde să te mişti, **acu** că-i prea departe, că face mult pe drum cu maşinile… **Ia** să fi trăit ca ea, **patruj'** de ani în coşmelia aia, cu cărbuni, cu grijă de butelie, la urmă să mai vorbească… (p. 21)

În prima parte a fragmentului, anumite cuvinte care constituie verb, respectiv pronume (*îi, vreuna*, *să vadă*) sunt scrise corect, spre deosebire de alte părți în care domină monologul interior, unde acestea sunt deseori prescurtate sau scrise într-o formă greșită (de pildă *vază*). Însă, odată cu gândurile la cumnata sa (și enervarea, chiar furia revărsată asupra ei), naratorul își lasă protagonistul să se exprime liber, ceea ce se vede prin prescurtările cuvintelor, astfel încât cititorului îi este permis să pătrundă în mintea personajului.

Traducerea romanului Gabrielei Adameșteanu în suedeză a început în toamna anului 2013. Am fost două traducătoare și ne-am dat seama imediat că redarea personajului Vica este o adevărată provocare. Am avut, de fapt, două opțiuni: una era să renunțăm complet la limbajul specific, și anume la modurile stilistice enumerate mai sus, să traducem, pur și simplu, doar conținutul celor spuse. Astfel am fi putut evita toate problemele apărute. Versiunea engleză a romanului a optat pentru această variantă. Cu toate acestea, întrucât limbajul în sine joacă un rol important în descrierea personajelor, nu am vrut să renunțăm la această idee de a le deosebi prin limbaj, așadar am ales cealaltă opțiune, și anume de a găsi o modalitate prin care caracterul, stilul specific al Vicăi Delcă și al celorlalte personaje fictive să fie evidențiat și în suedeză.

Primul obstacol întâmpinat a constat în greșelile gramaticale. Limba suedeză se caracterizează prin puține conjugări sau declinări. Aceasta înseamnă, în primul rând, că greșelile gramaticale apărute în limba vorbită sunt rostite mai ales de imigranți sau străini, iar aceste greșeli sunt legate, de cele mai multe ori, de topica limbii suedeze. Pe de altă parte, se constată un uz neglijent al limbii suedeze, manifestat prin formulări argotice, vulgare sau chiar greșite cu precădere în rândul categoriei vorbitorilor tineri. În acest context, se pot identifica mai multe registre în limba suedeză. Dar Vica nu este nici străină, nici tânără. O greșeală des întâlnită în suedeză este, de exemplu, optarea pentru pronumele în nominativ *han* (el), care adesea înlocuiește, în mod eronat, pronumele în acuzativ sau dativ *honom* (pe el, lui), dar această variantă este folosită mai ales de către adolescenți. Prin urmare, am renunțat la transpunerea în suedeză a greșelilor gramaticale ale Vicăi.

Altă problemă era legată de pronunțiile marcate ortografic, precum *cafelile* sau *Pantilimon*, cu „i" în loc de „e". Pentru un cititor este clar că acest gen de greșeală este făcut de o persoană incultă, dintr-o clasă socială de la marginea societății, trimițând uneori, în mod ironic, la pronunția lui Ceaușescu. În pronunția suedeză astfel de schimbări de vocale semnalează faptul că este vorba de un dialect. În cazul acesta, ca să nu fim acuzați de greșeli de tipar, ar fi trebuit să punem o notă de subsol explicativă, o opțiune preferată de co-traducătoarea mea. Riscul recurgerii la întrebuințarea unor astfel de note constă în faptul că cititorul este întrerupt din fluxul citirii. După părerea mea, monologul Vicăi trebuie citit continuu, fără prea multe întreruperi, dar compromisurile nu au lipsit din această colaborare, prin urmare nota nr. 7 din versiunea suedeză sună

BDD-A31328
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:00 UTC)

astfel: „Pantelimon – un cartier de muncitori în sud-estul Bucureștiului. Pronunția Vicăi oglindește clasa ei.”[4].

În ceea ce privește celelalte moduri stilistice care redau limba vorbită de Vica, nu am întâmpinat dificultăți în legătură cu interjecțiile – în cele mai multe cazuri am găsit echivalente în suedeză – însă, în legatură cu prescurtările sau reducțiile, am întâmpinat câteva dificultăți oarecum neașteptate. Limba suedeză este plină de reducții în ceea ce privește pronunția, însă ele sunt legate, în cele mai multe cazuri, de diferite dialecte din țară. Termenul dialect este definit astfel în dicționarul *Svenska Akademiens Ordbok*: „variantă locală a unei limbi dintr-o anumită regiune geografică; deseori în opoziție cu limba oficială (standardizată)”[5]. Nu am vrut ca Vica să fie strict legată de o anumită zonă sau un anumit oraș din Suedia. Am lucrat cu mare atenție și, într-un final, am găsit câteva metode adecvate, printre altele:

– **Verbele la timpuri de trecut** (imperfectul, perfectul și mai mult ca perfectul): *lämnade* (forma corectă) – *lämna* (a lăsa); *hamnad*e – *hamna* (a ajunge); *varit – vart* (a fi); *hade klarat – klara* (a reuși); *hade kunnat – kunna* (a putea); *blivit – blitt* (a deveni); *tagit – tatt* (a lua); *suttit – sutti* (a sta);
– **Substantive**: *barnbarna* (în loc de *barnbarnen*, nepoții); *mänskor* (în loc de *manniskorna*, oamenii); *handelsbon* (în loc de *handelsboden*, prăvălia); *huvu* (în loc de *huvud*, cap);
– **Prescurtări ale pronumelor** (mai ales *henne*, adică pe ea, ei) **urmate de o prepoziție**: *på na*; *för na*; åt na, în loc de variantele corecte *på henne*; *för henne*; åt henne;
– **Ortografiere alternativă a pronumelor, apropiată de limba vorbită**: *mej*, în loc de *mig* (pe mine, mie), *dej*, în loc de *dig* (pe tine, ție), *dom*, în loc de *de* sau *dem* (ei, ele, pe ei/ele, lor);
– **Forme reduse ale adverbelor, interogativelor și ale substantivelor**: *dan* (în loc de *dagen*, ziua); *sen* (în loc de *sedan*, apoi); *sån/såna* (în loc de *sådan/ sådana*, așa sau astfel); *va* (în loc de *vad* sau *var*, *ce* sau *unde*); *nåra* (în loc de *några*, câteva, câțiva);
– **Ortografiere apropiată de vorbirea curentă a numerelor și a altor cuvinte**: *tjufem* (în loc de *tjugofem*, douăzeci și cinci; *förti* (în loc de *fyrtio*, patru zeci); *lessnar* sau *lessen* (în loc de *ledsnar* sau *ledsen*, a se întrista respectiv trist); *varenda* (în loc de *varje*, fiecare); *låssas* (în loc de *låtsas*, a se preface);
– **Prescurtări**: *å* pentru *att* (că) și *och* (și);
– **Forme moderne și vechi ale verbelor neregulate și ale altor cuvinte**: Când este vorba de naratorul omniscient este folosită forma veche (*givit*, a/au dat; *lade*, a/au pus; *sade*, a/au spus; *ned/nedifrån* (jos/în jos, de jos), când este

[4] 7 *Pantilimon* (eg. Pantelimon), ett arbetarklassområde i sydöstra Bukarest. Vicas uttal speglar hennes klasstillhörighet.
[5] „Dialekt – lokal variant av ett språk inom visst geografiskt område; ofta i mots. Till (standardiserat) rikspråk.”, traducere din suedeză de către autorul articolului, https://svenska.se/tre/?sok=dialekt&pz=1, accesat ultima dată la 14 iunie 2018.

BDD-A31328
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:00 UTC)

accentuată limba vorbită în roman, în monologul interior al Vicăi de exemplu, forma modernă (*gett*, a/au dat; *la*, a/au pus; *sa*, a/au spus; *ner/nerifrån*, jos/în jos, de jos).

Pe lângă personajele Vica și soțul ei, există în cadrul romanului și alte personaje a căror exprimare denotă neglijență și colocvialitate și în a căror caracterizare limbajul joacă un rol important. În capitolul *După-amiază în grădina cu trandafiri – Margot*, există un dialog între o tânără burgheză și servitoarea familiei: Margot și madam Ana. Madam Ana, servitoarea lui Margot i se adresează acesteia cu *Dvs.*, în concordanță cu normele sociale aplicabile la începutul secolului trecut în comunicarea dintre servitori și membrii familiilor burgheze. Margot, în schimb, o tutuiește pe madam Ana. Margot este încă copil, adolescentă și are o relație destul de apropiată cu servitoarea, altfel ar fi folosit, probabil, pronumele de politețe pentru persoana a 2-a singular, *dumneata*. În dialogul respectiv este vorba despre aceste statute sociale diferite, fapt căruia redactorul suedez al cărții (care într-o fază posterioară a fost propus de către mine drept al treilea traducător) nu i-a dat prea mare atenție[6]. Am fost nevoită să îi explic mai clar ce funcții au aceste adresări. Prin urmare, am putut distinge mai multe perechi de personaje în care adresarea este de o deosebită însemnătate:

(1) Gelu – Vica: se tutuiesc (sunt mamă și fiu prin anii 1960-1970)
(2) Vica – Ivona: Vica i se adresează Ivonei prin pronumele de politețe pentru persoana a 2-a singular, *dumneata*, și Ivona i se adresează Vicăi în același mod. Vica lucrează la Ivona și nu poate să-și permită să o tutuiască. Însă, se cunosc de multă vreme și există o anumită relație de amiciție între ele.
(3) Vica – madam Ioaniu: Vica folosește același mod de adresare ca și față de Ivona, pe când madam Ioaniu o tutuiește pe Vica. Acest fapt spune ceva despre madam Ioaniu. Ea este caracterizată diferit în funcție de vârsta ei, de timpurile redate în roman: când este o tânără doamnă cu pretenții de la viață, când este mai în vârstă, cam bătută și dezamăgită de soartă.
(4) Ștefan Mironescu/Profesorul – Titi Ialomițeanu: Profesorul i se adresează lui Titi Ialomițeanu prin pronumele de politețe pentru persoana a 2-a singular, dumneata, ceea ce indică nivelul său ridicat de educație și relația lor ierarhică. Titi i se adresează profesorului cu *Dvs.* pentru a-i arăta respect, deoarece acesta este mai în vârstă și are o funcție mai înaltă decât Titi.
(5) Titi – Sophie: Titi i se adresează Sophiei cu *Dvs.*, pe când ea folosește ba pronumele de politețe pentru persoana a 2-a singular, *dumneata*, ba forma *Dvs.* Sophie folosește această formă pentru a-i arăta distanța față de Titi.

[6] Notițe de la redactor într-un document despre traducere (traduse din suedeză de către autorul articolului): „Am înlocuit mai devreme în acest capitol – și probabil am făcut acest lucru și înainte [în text] – 'dumneata' prin 'dvs.'. Am făcut-o pentru că textul abundă în cuvântul 'dumneata', încât textul se înțelege greu în anumite locuri. Pe de altă parte, folosirea lui 'dumneata' sună frumos, de exemplu aici. Haideți să mai discutăm problema. Ar fi posibil să folosim și 'dumneata' și 'dvs.' alternativ?" „Jag har tidigare i kapitlet – och säkert även tidigare – ändrat från 'hon' till 'ni' i de här lägena. Detta för att texten totalt sett flödar över av så mycket 'hon' att det blir svårbegripligt på många ställen. Å andra sidan är det ju fint med 'Hon' till exempel här. Vi kan väl diskutera det vidare. Möjligt att använda både 'hon' och 'ni' eller 'Ni', varierat?".

BDD-A31328
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:00 UTC)

(6) Margot – Titi: Margot i se adresează lui Titi prin pronumele de politețe pentru persoana a 2-a singular, *dumneata*.
(7) Ivona – Ortansa Cristidoaie: se tutuiesc (sunt prietene într-o perioadă de timp mai recentă).
(8) Vica – Ortansa: Se adresează reciproc una celeilalte prin pronumele de politețe pentru persoana a 2-a singular, *dumneata*, pentru a marca faptul că se cunosc (nu este nevoie de *Dvs.*), însă nu sunt prietene.

În prezent, limba suedeză nu mai are formule de salut care marchează politețea sau distanța dintre oameni, precum *bună ziua*, *bună seara*, *sărut mâna* etc. Toată lumea se salută astăzi cu un simplu *hej*, iar *god dag* (bună ziua) sau *god afton/kväll* (bună seara) etc. sunt folosite doar pentru a provoca efecte ironice, umoristice. Prin această schimbare a formulelor de salut, petrecută acum aproape 60 de ani, în Suedia au dispărut și adresările cu dumneavoastră și dumneata. În suedeză a existat forma *Dvs.* (*Ni*), dar nu și forma de politețe de persoana a 2-a singular (*dumneata*), în schimb, în adresare, se folosea persoana a 3-a singular pentru a indica același grad de respect, uneori însoțită de numele mic. Deoarece acțiunea romanului se petrece într-o perioadă în care aceste două forme erau încă folosite, am putut să apelăm la acestea. Din acest punct de vedere cultura suedeză și cea română au fost mai asemănătoare decât sunt în prezent. După cum reiese din redarea de mai sus, formulele de adresare constituie un mijloc foarte rafinat de a spune ceva despre gradul de prietenie, ierarhie, distanță între oameni.

Cu redactorul versiunii suedeze am avut mai multe discuții legate de traducere. Acestea au fost stârnite mai ales din cauza monologului interior și a perspectivelor care se schimbă destul de brusc, iar aceste discuții pot fi explicate, parțial, prin faptul că redactorul suedez a comparat versiunea engleză cu traducerea noastră. Oare traducătorul englez a apelat mai mult la o adaptare decât la o traducere? În capitolul menționat deja mai sus despre personajul Margot, există o schimbare de perspectivă foarte delicată și bine lucrată. Pe de o parte, îl avem pe naratorul atotștiutor care ne explică rațional și chibzuit despre ce este vorba, pe de altă se află o adolescentă a cărei gândire nu este încă matură și în care se amestecă, în poveștile sau rostirile ei, tot felul de impresii, sentimente, trăiri, întâmplări, asocieri:

> Şi ea, madam Ana, ce-ar vrea ? Savez-vous planter les choux, savez-vous planter les choux, dar nu este sătulă până peste cap să audă tot asta şi să se plimbe prin curtea şcolii la braţ cu Coralie şi Sévastie, în rochie cenuşie şi cu şemizet de percal? Pentru că doar la examene poţi să pui rochie de muselină albă şi o eşarfă de panglică de culoarea clasei! Clasa lor are o panglică pembea şi, de treizeci de ani, la Şcoala Centrală tot acesta este obiceiul! Şi mai ştie madam Ana ce alte obiceiuri teribile sunt la această şcoală? După ora zece, nimeni, nici măcar directoarea, nu mai are voie să intre! Nimeni! Eşti închisă ca într-o fortăreaţă asediată! Ca într-o mănăstire! Înţelege atunci ce însemnează a primi permisie de ieşire numai de două ori pe lună şi numai dacă n-ai fost pedepsită? Dar dacă propria ta soră, poate de conivenţă cu doamna directoare, poate de capul ei, tocmai într-o asemenea duminică uită de tine şi apoi se scuză că a încurcat zilele? Înţelege madam Ana ce soartă amară este a fi orfană? Desigur, multe lucruri nu le înţelege madam

BDD-A31328
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:00 UTC)

> Ana, sau se face că nu le înţelege, dar dacă îi aminteşti soarta ta amară, de orfană, lasă fierul de frizat unde se nimereşte şi te ia la pieptul ei care miroase a bucătărie şi a levănţică, tu eşti puiul madamei Ana, îţi şopteşte cu vocea ei dogită, nu sunt eu doica ta? (p. 164-165)

În prima parte a acestui fragment sunt exprimate toate frustrările, toată tristețea și toată indignarea lui Margot, pe jumătate copilă, pe jumătate adultă. În același timp, este redat un portret frumos, de mare autenticitate, al omului aflat într-o etapă destul de complicată din viață: trecerea de la adolescent la adult, cu o dorință fierbinte de a se elibera, concomitent cu dorința de a fi răsfățat, mângâiat și ocrotit. Abia după întrebarea „Înțelege madam Ana ce soartă amară este a fi orfană?" naratorul omniscient intră în poveste și pune un pic de ordine în acest torent de cuvinte. Bineînțeles că atunci când vorbește o adolescentă care se află într-o asemenea stare, nu putem folosi un limbaj rațional și explicativ, întocmai cum a vrut redactorul. Esența fragmentului nu constă în logica celor spuse, ci în portretul complex al unui personaj, precum și în relațiile lui cu celelalte personaje fictive din carte. Întrebarea este dacă nu trebuie, uneori, să renunțăm la raționalism și la reprezentări rigide prin care înțelegem cele întâmplate cu ușurință și prin prisma logicii, în favoarea... artei, până la urmă, în cadrul căreia noi, în calitate de cititori în acest caz, suntem co-creatori?

Nu numai în cazuri precum cele menționate mai sus au existat astfel de judecăți de valoare, și anume, ce anume din textul originar poate fi pierdut pentru a putea păstra ce este cel mai important într-un anumit fragment? Într-o carte despre arta de a traduce, suedezo-finlandezul Rune Ingo (2009) vorbește despre traducerea expresiilor idiomatice. Ingo (2009, 141-149) susține că o expresie idiomatică are un rol important în text, iar un traducător ar trebui să îi facă autorului dreptate prin găsirea unui echivalent în limba țintă. În următorul fragment, țin să fiu de acord cu acesta, însă nu în totalitate:

> nu, în niciun caz nu vrea părul strâns, nu vrea să se pieptene cu torsadă la ceafă, ca pe vremea lui Pazvante, şi sigur că nu la şcoală a învăţat asemenea cuvinte. La şcoală nu se vorbeşte decât franţuzeşte.
>
> — De unde tot scoţi cuvintele astea? a întrebat Ştefan. De unde ştii tu ce înseamnă *rea de muscă*?
>
> — Cum de unde ? De la bucătărie şi de la camera servitoarelor, a spus acru Sophie.
>
> Şi Ştefan, cât este el de influenţat [de Sophie], râdea când a auzit că *rea de muscă* înseamnă *rea de gură*! (p. 171)

În acest fragment există două expresii, și anume *pe vremea lui Pazvante* și *rea de muscă*. Prima are și o conotație culturală. Co-traducătoarea mea a susținut să păstrăm această expresie, să o redam mot-à-mot, și să o explicăm într-o notă de subsol. Eu nu am fost de acord. Ce este important în acest fragment este faptul că Margot învață expresii folosite de servitorii casei, ceea ce o supără pe sora ei Sophie, dar îl amuză pe soțul acesteia, Ștefan. Renunțarea la expresia care face referire la *Pazvante* este o pierdere de natură culturală, dar se suferă o pierdere și mai mare dacă o păstrăm, deoarece umorul și legătura dintre surori, precum și reacțiile diferite ale soților față de

BDD-A31328
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:00 UTC)

Margot, riscă să se risipească. Traducerea acestui fragment trebuie să țină cont exclusiv de folosirea a două expresii, chiar dacă în limba-țintă nu există expresii care să aibă același sens. Ingo afirmă că „un bun traducător poate, din când în când, să împrăștie în text câteva expresii noi pentru a compensa expresiile 'pierdute', unde a fost nevoit să redea expresia textului original cu o frază obișnuită." (Ingo 2009, 145)[7]. În acest caz, nu am pierdut expresiile, doar sensul lor, dar am putut reda sensul mare al întregului fragment, precum și umorul.

> Nej, under inga omständigheter vill hon ha håret uppsatt, hon vill inte ha någon flätad knut i nacken, det var då *säkert som amen i kyrkan* – inte för att hon lärt sig sådana uttryck i skolan, där talas bara franska.
> – Var får du alla dessa uttryck ifrån? hade Ștefan frågat en gång. Hur vet du vad *lätt på foten* betyder?
> – Ja, vad tror du hon får dem ifrån? inflikade Sophie surt. Från köket och tjänsterummen, förstås.
> Och hur stort inflytande Sophie än har på honom så skrattade Ștefan högt när han fick höra att *lätt på foten* betyder att ens fötter väger lätt och att man därför är duktig på att dansa!

O retroversiune a expresiilor ar putea suna astfel: *Nu, în niciun caz nu vrea părul strâns, nu vrea să se pieptene cu torsadă la ceafă, asta era „la fel de sigur ca un amin spus în biserică"*, o expresie obișnuită în suedeză, care nu are altă funcție decât aceea de a suna natural și de a îndeplini rolul de legătură cu discuția care urmează între Sophie și Ștefan. Din păcate, nu am putut găsi nicio expresie în limba suedeză care să aibă același sens ca *pe vremea lui Pazvante*, prin urmare, am optat pentru varianta sugerată de Ingo, și anume să adăugăm o expresie cu alt sens, pe care am ales să o folosim într-un alt loc în cadrul fragmentului. Reiese deja din cele spuse anterior că adolescenta Margot vrea să fie o tânără modernă. Iar cealaltă expresie: *De unde tot scoţi cuvintele astea? a întrebat* Ştefan*. De unde ştii tu ce înseamnă „uşoară la picior"? [...] Şi* Ştefan*, cât este el de influenţat, râdea când a auzit că „uşoară la picior" înseamnă că ai picioare uşoare şi de aceea eşti bună la dans! Lätt på foten* (*„uşoară la picior"*) în suedeză este tot o expresie care denotă o femeie de moravuri ușoare, dar la fel ca în cazul textului-sursă, și din versiunea suedeză reiese că Margot o interpretează greșit, ceea ce contribuie la evidențierea efectului umoristic al situației.

Referințe bibliografice

Adameșteanu, Gabriela. 2014. *Dimineață pierdută*. București: Polirom.

DEX online: https://dexonline.ro/, accesat ultima dată la 14 iunie 2018.

Editura Arthur: https://www.editura-arthur.ro/, accesat ultima dată la 14 iunie 2018.

[7] Traducere din suedeză de către autorul articolului: „Men en god översättare kan gott strö in några nya idiom i texten ibland för att kompensera de 'förlorade' fall av idiom, där man varit tvungen att återge originaltextens idiom med normaluttryck.".

BDD-A31328
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:00 UTC)

Ingo, Rune. 2009. *Konsten att översätta*. Lund: Studentlitteratur.

Mavrodin, Irina. 2011. *Prefață la În căutarea timpului pierdut*. *Swann*, disponibil online la https://www.editura-arthur.ro/info/carte/in-cautarea-timpului-pierdut-swann, accesat ultima dată la 14 iunie 2018.

Svenska Akademiens ordbok: https://svenska.se/, accesat ultima dată la 14 iunie 2018.

Venuti, Lawrence. 2008. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge.

BDD-A31328
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:00 UTC)